

Nieuwe vragenlijst over executieve functies bij volwassenen : gesprek met de auteurs

Met behulp van de BRIEF-A vragenlijst over executieve functies bij volwassenen kunnen executieve functies in kaart worden gebracht. Executieve functies zijn cognitieve processen die nodig zijn voor doelgericht, efficiënt en sociaal aangepast gedrag. De Nederlandstalige versie van de BRIEF-A is ontwikkeld door Evert Scholte en Ilse Noens.

Evert Scholte is bijzonder hoogleraar op het gebied van de ontwikkelingsstoornissen (autisme, ADHD, gedragsproblemen, angst en stemmingsstoornissen e.d.) aan de afdeling Orthopedagogiek van de Universiteit Leiden.

Ilse Noens is docent gezinsgerichte pedagogische hulpverlening bij gedrags- en opvoedingsproblemen aan de Onderzoeksgroep Gezins- en Orthopedagogiek van de K.U.Leuven en supervisor van de Orthopedagogische Consultatiedienst Leuven. Zij doet vooral onderzoek naar autismespectrumstoornissen.

Waarom zou je als clinicus iets willen weten van het executief functioneren van volwassenen?

‘Stoornissen in gedrag en emotie kunnen het gevolg zijn van disfunctionele hersenontwikkeling. De laatste jaren is in toenemende mate duidelijk geworden dat deze stoornissen samenhangen met centrale cognitieve functietekorten op het gebied van het manipuleren van informatie om problemen op te lossen en het selecteren van bij situaties passend gedrag. Het onderzoeken van het executieve functioneren kan een zinvol vertrekpunt bieden voor diagnostiek en behandeling bij uiteenlopende psychische, psychiatrische en neurologische aandoeningen, zoals leerstoornissen, ADHD, autismespectrumstoornissen, depressie, schizofrenie, multiple sclerose en niet-aangeboren hersenletsel.’ aldus de auteurs.

Wat is in de wetenschap het meest recente inzicht met betrekking tot executief functioneren?

De laatste jaren wordt veel onderzoek verricht naar de neurobiologische basis van executieve functies. Van executieve functies wordt vaak verondersteld dat ze uitsluitend via de frontale kwabben worden aangestuurd. Dit is echter een al te eenvoudige voorstelling van de complexe organisatie van de hersenen. Schade aan de frontale kwabben kan wel degelijk leiden tot significante stoornissen binnen verschillende executieve subdomeinen, maar deze complexe processen zijn niet uitsluitend een product van frontale activiteit.

Is executief functioneren niet iets wat bij de ontwikkeling van kinderen relevant is maar daarna minder?

Vanwege hun complexe aard neemt de maturatie en ontwikkeling van executieve functies meer tijd in beslag dan die van andere, meer basale cognitieve functies. De ontwikkeling van executieve functies, zoals de zelfregulering van emotie en gedrag, begint al in de baby- en peutertijd en gaat door tijdens de kleutertijd, de pubertijd en de vroege volwassenheid. Er is verder een zekere afname in het gebruik van executieve functies waargenomen bij oudere volwassenen en ouderen, al geldt dat niet voor alle executieve functies en ook niet voor alle personen; bovendien gaat het veelal om een bescheiden afname. Zoals bij vele aspecten van cognitief functioneren varieert ook de afname van executieve functies van persoon tot persoon wat betreft de leeftijd waarop de afname begint, de snelheid van het proces en het feitelijke vaardigheidsniveau op een bepaalde leeftijd.

Wat zijn goede manieren om iets over het executief functioneren te weten te komen?

De klinische beoordeling van executieve functies is niet evident. Ze laten zich immers minder makkelijk vangen in klassieke pen-en-papier beoordelingsmodellen dan meer domeinspecifieke functies als taal, motoriek en visueel-ruimtelijke vaardigheden. Daar komt bij dat de gestructureerde en overzichtelijke aard van gestandaardiseerde testsituaties vaak onvoldoende hoge eisen stelt aan de executieve functies, wat de

mogelijkheden voor directe observatie beperkt. De huidige tests zijn meestal ontworpen om afzonderlijke onderdelen van de executieve functies binnen een kort tijdsbestek te meten en gaan dus voorbij aan de geïntegreerde, multidimensionele, relativistische en op prioriteiten gebaseerde besluitvorming die voor situaties in de dagelijkse werkelijkheid vereist is. Tests op nauwe onderdelen zijn wellicht noodzakelijk, maar niet voldoende voor een betrouwbaar beeld van de meer complexe executieve besluitvormingsproces in het dagelijks leven. Die behoefte heeft geleid tot toegenomen aandacht voor ecologische validiteit bij de beoordeling van executief functioneren.

Wat onderscheidt de BRIEF-A van andere instrumenten op het gebied van executief functioneren?

De BRIEF A is een betrouwbare en valide op gedrag gebaseerde vragenlijst voor de beoordeling van executieve functies in het dagelijks leven. Die dagelijkse omgeving vormt een belangrijke setting voor observatie van de executieve functies 'in actie'. De BRIEF-A bestaat uit twee versies, één voor zelfrapportage en één voor informantrapportage. Als een volwassene aangeeft hoe hij of zij zijn of haar executief functioneren zelf ervaart, kan dat cruciale informatie opleveren voor diagnostiek en interventie.

Waarom zouden jullie het gebruik van de BRIEF aanbevelen en in welke gevallen?

Met behulp van de BRIEF-A kunnen executieve functies op (beschrijvend) gedragsniveau in kaart worden gebracht. Het is een gestandaardiseerde maatstaf voor het executieve functioneren van volwassenen in hun dagelijkse omgeving. Zoals ook voor andere instrumenten het geval is, dient de BRIEF-A niet als enig diagnostisch hulpmiddel te worden gebruikt. De BRIEF-A moet worden ingezet in samenhang met andere informatiebronnen, waaronder andere zelfbeoordelingen en informantrapportages, klinische gesprekken, (neuro)psychologische testresultaten en, indien mogelijk, rechtstreekse observaties in de dagelijkse omgeving. Door convergentie van resultaten vast te stellen kan de clinicus met een gerust hart een valide diagnose stellen en, belangrijker nog, een effectief handlingsplan opstellen.